

УДК 811.111'373

Коваль Н. Є.

ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНГЛОМОВНОГО СУДОВОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджено особливості лексичного складу судового англійського дискурсу. Особливого значення у мовній структурі судових текстів набуває фахова лексика, термінологічні одиниці, номінативні вирази, а також фонова лексика, що сприяє реалізації конкретної прагматичної мети тексту.

Ключові слова: судовий дискурс, фахова лексика, лексичні одиниці, термін, термінологія.

Коваль Н. Е. Лексический состав и терминологический инструментарий англоязычного судебного дискурса. – Стаття. В статті досліджуються особливості лексичного складу англійського судового дискурсу. Професійна лексика та термінологічні одиниці набувають особливого значення в мовній структурі судових текстів, і наряду з фоновою лексикою сприяють ефективній реалізації конкретної прагматичної мети.

Ключевые слова: судебный дискурс, профессиональная лексика, лексические единицы, термин, терминология.

Koval N. Ye. Lexical structure and terminological toolkit of the English legal discourse. – Article.

The article focuses on the problem of lexical structure of the English legal discourse. Professional and terminological vocabulary dominates in the verbal structure of the legal discourse, together with the academic and background lexis they help in realizing the pragmatics of the legal texts.

Key words: legal discourse, term, terminology, professional vocabulary, lexical units.

Успішність судового спілкування залежить не тільки від професійної, але й від комунікативної компетенції його учасників, яка виявляється у здатності користуватися мовними засобами для організації мовленнєвої взаємодії згідно із правилами та нормами спілкування та у здійсненні ефективного впливу на адресата для реалізації конкретних завдань. Від умінь правильно застосувати мовні засоби та обґрунтовано викласти власну позицію багато в чому залежить успіх комунікації під час судового засідання.

Семантична структура слова реалізується у межах вербального контексту відповідно до конкретної ситуації, у якій відбувається комунікація. Вербальний контекст – мовне оточення лексичної одиниці – передає її зв'язок зі світом речей, предметів, явищ, визначає місце слова в мовній структурі, зв'язки слова з іншими елементами цієї структури (тематичними, прагматичними, семантичними, граматичними та ін.).

Інтеграція у процесі функціонування лінгвістичних досліджень потребує уваги науковців до питань прагматичних аспектів термінології та термінознавства у різних галузях наукової діяльності. Проблеми становлення семантики та тенденції розвитку термінологічних одиниць, фахової лексики були і є предметом досліджень таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Г. Винокур, Б. Головіц, К. Кусько, Г. Муштенко, Ф. Дорнер, Е. Жидьбер, Й. Сміт.

Проблеми особливостей лексичного складу та структурно-семантичні характеристики юридичних термінів досліджували такі вчені: М. Власенко, Е. Дерді, О. Зарума-Панських, В. Калюжна, В. Круковський, С. Максимов, А. Марахова, Т. Скуратовська, Т. Шеберстова та ін. [2; 4; 5; 7; 8; 9; 12; 14].

Аналізуючи особливості мовлення в судовому процесі, сучасні дослідники звертають увагу на спе-

цифіку, що вирізняє його серед інших різновидів інституційних дискурсів. Як відзначає М. Новічкіна, професійному мовленню юристів притаманна підкреслена діалогічність, дискусійно-полемічний характер, широке використання термінів, специфічна лексика, ігнорування заборон на використання мовленнєвих кліше [10, с. 35]. На думку Т. Губасової, мовленнєве спілкування як компонент професійно-юридичної діяльності відображає сформований цією діяльністю тип мислення [3, с. 28–29].

Метою нашого дослідження є проаналізувати лексичну структуру англійських текстів протоколів судових засідань, дослідити мовну конструкцію викладу судового дискурсу та визначити основні лексичні засоби судового дискурсу.

Як відомо, маркером юридичного дискурсу є ситуація комунікації у юридичній сфері, а головною складовою частиною – текст юридичного документа. Не підлягає сумніву те, що мова юридичного дискурсу є не лише надзвичайно складною (навіть для носіїв мови, які не мають юридичної освіти), а інколи незрозумілою і для фахівців. Як зазначив Д. Мельников: “Legalese is a way of preserving a professional monopoly by locking the trade secrets in the safe of unknown tongue” [13, с. 45].

Специфіка судового дискурсу полягає в тому, що він обмежений сферою призначення і функціонування. Важливими факторами є знання про предмет обговорення, комунікативну установку, ставлення комунікантів до об'єкта та предмета слухання. Значну роль у цьому відіграє рівень підготовки та знань адресатів, соціальні фактори та комунікативна ситуація. Судовому дискурсу притаманний оцінно-правовий характер: усім зібраним доказам, матеріалам конкретної справи дається правова оцінка.

Судовий дискурс функціонує у правовій сфері та слугує для забезпечення офіційно-ділових

відносин між органами правосуддя і підсудним, визначення позиції органів нагляду та держави у кожній окремій справі. Комунікативно-прагматична спрямованість дискурсу полягає в тому, щоб дати правову оцінку діяльності особи/осіб, притягнутих до відповідальності, встановити істину та довести правильність позиції судових інстанцій. Функціональність і прагматичні настанови дискурсу визначають такі стилістичні характеристики судового дискурсу: точність, об'єктивність, аргументованість, логічність та послідовність викладу. У тексті вони реалізуються за допомогою відповідних мовних засобів.

Максимальна точність викладу є важливою під час розгляду будь-якої справи. Допущення помилки у кваліфікації фактів та обставин є неприпустимим, оскільки це може призвести до неправильного тлумачення, а відтак несправедливого вироку. Кожне слово чи вираз повинні адекватно позначати певні поняття і передавати думку адресанта. Функціонування понять нерозривно пов'язане з функціонуванням відповідних термінів. З початку свого виникнення поняття позначається терміном, який його визначає і без якого неможливе оперування цим поняттям. Надалі поняття, закріпившись у терміні, постає як його значення. Тому з'ясування значення терміна передбачає встановлення поняття, вираженого тим чи іншим терміном. Юридична практика засвідчує, що найчастіше тлумачення значень термінів, які використовуються у законодавстві, подається, як правило, безпосередньо в законі. У тих випадках, коли відсутня вказівка на те, у якому значенні вжито той чи інший термін, його зміст визначається судовою практикою або правовою теорією.

Оперування термінами, які мають особливе юридичне значення, вважають основними рисами судового дискурсу: *consideration* – зустрічне задоволення, *instrument* – юридичний документ тощо; уживання юридичних штампів: *Know all men by these presents.* – Доводиться до загального відома; *for and on behalf* – від імені та за дорученням; *empowered and authorized* – наділений правами та повноваженнями; *power and authority* – права та повноваження. Наприклад: *“KNOW ALL MEN BY THESE PRESENTS, that (I/We), (Owner) of has/have made, constituted and appointed (Company) of (Agent's Name) (Name of Company if applicable) of the City/County of, State of, (Agent's City/County) my true and lawful attorney-in-fact for the limited purpose of examining real estate tax records relating to certain real property identified as Map&Parcel Number (“the Property”) <...>”* [18, с. 1].

Терміни зберігають свою вузькогалузеву наукову, функціонально-стилістичну специфіку. У процесі розроблення й укладання правових норм загальноживані слова звужували своє значення, термінологізувалися. Юридичні терміни здебіль-

шого настільки близькі за значенням до загальноживаної лексики, що їх спеціальне значення не завжди береться до уваги у словниках і наводиться без ремарки “J” (*jurisprudence*) «юриспруденція», наприклад: *termination, contract, agent, broker, warranty, guarantee, breach* тощо [6, с. 11–12]. Зокрема:

“It's almost guaranteed that not everyone will agree with all the positions that are taken by the union that represents the majority of the employees” [16, с. 44].

Усередині будь-якої професійної групи всі аспекти мови спрямовані на забезпечення ясної і чіткої комунікації. Це насамперед стосується використовуваної лексики. На думку багатьох авторів, спеціальні терміни дозволяють в одному слові або короткій фразі виразити те, для чого в іншій – непрофесійній – ситуації спілкування потрібні були б тривалі пояснення. Але подібна стислість досягається інколи занадто високою ціною: спеціальні терміни, вжиті поза професійним середовищем, можуть викликати певне непорозуміння.

Юридичний термін можна визначити як слово (чи словосполучення), що використовується в законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний та визначений зміст, вирізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю.

Сучасна мова права оперує низкою вимог щодо юридичних термінів. Так, юридичний термін повинен:

- 1) відповідати правилам та нормам відповідної мови;
- 2) бути систематичним;
- 3) відповідати конкретній дефініції, яка орієнтована на відповідну концепцію;
- 4) бути відносно незалежним від контексту;
- 5) бути точним;
- 6) бути якомога лаконічнішим;
- 7) бути спрямованим на максимальну відповідність (у рамках відповідної системи термінів);
- 8) бути виразно нейтральним;
- 9) бути благозвучним [14].

Юридичний термін слугує маркером норми поведінки чи відхилення від неї, забезпечуючи однозначну інтерпретацію та універсальне тлумачення змісту тексту. Проте дуже висока «термінологічність» юридичних текстів має інший наслідок – недосвідчений реципієнт може не зрозуміти змісту і не сформулювати жодних інтерпретацій, не маючи відповідного досвіду і не звертаючись за допомогою спеціалістів. У цьому полягає парадоксальність юридичних текстів. З одного боку, вони орієнтовані на максимально точне формулювання та опис правових феноменів, а з іншого боку, вони висувають достатньо високі вимоги до інтерпретації та розуміння їхнього змісту.

Юридичні терміни в англійській мові мають чіткі дефініції. Однак необхідно зазначити, що до-

силь часто той самий термін, що вживається в різних галузях юриспруденції, тобто в різних юридичних дискурсах, має різні значення залежно від сфери вживання.

Крім того, необхідно зазначити, що зміст терміна може варіюватися залежно від правової системи, у якій він застосовується. Оскільки кожен зі штатів у США має власну правову систему, включаючи власні закони, судову систему й адвокатуру, повноцінне професійне спілкування можливе лише в тому разі, коли використовується єдина терміносистема. Під час вивчення юридичної термінології вимагають розгляду питання функціонування термінів у правовій системі взагалі й у її окремо взятій сфері, багатозначність термінів, а також питання синонімії, омонімії [11, с. 347].

У судових протоколах вимога щодо точності викладу приводить до нагромадження значної кількості іменників та прикметників (здебільшого термінологічного характеру), складних юридичних термінів із послідовним «ланцюгом» родового відмінка у текстах протоколів судових засідань, наприклад:

“<...> *But having entered upon the performance, and labored nine and a half months, the value of which labor to the defendant as found by the jury is \$95, the defendant can succeed in this defense, he in fact receives nearly five sixths of the value of a whole year's labor, by reason of the breach of contract by the plaintiff, a sum not only utterly disproportionate to any probable, not to say possible damage which could have resulted from the neglect of the plaintiff to continue the remaining two and a half months, but altogether beyond any damage which could have been recovered by the defendant, had the plaintiff done nothing towards the fulfillment of his contract*” [15, с. 45].

Вживання прийменника *of* є характерним для судових документів, про що свідчить і наведений приклад, однак, порівняно із законодавчими текстами, частотність їх уживання у судовому дискурсі є істотно меншою:

“*In April 2014, still unaware of the whereabouts of the respondent and B, the appellant secured an order for service of her applications upon the respondent, namely by post to the address of her parents*” [17, с. 6].

У протоколах судових засідань вживаються іменники, які позначають особу/осіб за певними соціальними ознаками: родом заняття, суспільною діяльністю, соціальним статусом: *the trial judge, the judge, the defendant, the plaintiff, the lawyer, the Supreme Court, the promisor, the tenant, the criminals, the contractor, the appellant*, наприклад:

“<...> *The plaintiff won a verdict and judgment three times in the trial court, and each time on appeal to the Supreme Court the judgment below was set aside. On the last appeal, cited above, the Court said: “It cannot be said that the defendant contracted*

with reference to the damages claimed by the plaintiff simply because its agent was informed of the purpose for which the plaintiff wanted the whiskey” <...>” [15, с. 15].

Таким чином автори судових протоколів створюють офіційний і стислий документ без зазначення прізвищ та імен осіб, що беруть участь у судовому засіданні, відображають офіційні відносини між учасниками судового дискурсу.

За нашими спостереженнями, головною функцією дискурсу судових документів є прецедентна функція у тому розумінні, що вирок суду та підстави рішення (*ratio decidendi*) призначені слугувати прецедентом для наступних аналогічних випадків. Звернемось до прикладів, щоб простежити, яким чином це відображено в тексті:

“<...> *Jugenfield (the judge), in this view, constitute a sufficient consideration. Such a consideration has been recodized in a number of cases: Perkins, Munroe v. 9 Pick.305; Holmes v. Doan, 9 Cush.135; Lattimore v. Harsen, 14 Johns.330; Peck v. Requa, 13 Grey, 408*” [15, с. 401].

“<...> *The defendant, upon the agreement and payment to Hubbard, took no further steps to obtain relief under the bankrupt law. It was accordingly held that <...>. The same ruling was made in Dawson v. Beall, 68 Ga. 328. And in Curtiss v. Martin, 20 Ill. 557,558; Engbretson v. Seiberling, 122 Iowa, 522, 98 N.W. 319, 64 L.R.A. 75, 101 Am. St. Rep. 279, and Rice v. London, etc., Mortgage Co70 Minn. 77, 72 N.W. 826, the courts went farther and held that <...>*” [15, с. 415].

Прецедентна функція втілена у цьому судовому документі за допомогою переліку номінативних виразів – *Holmes v. Doan* (Холмс проти Доан), *Dawson v. Beall*, *Curtiss v. Martin*, *Engbretson v. Seiberling* – уже згаданих раніше і розглянутих судом справ (*Holmes v. Doan, 9 Cush.135; Lattimore v. Harsen, 14 Johns.330* та ін.), які можуть слугувати підставою надалі для прийняття рішення в аналогічних випадках.

Багатозначність смислів і значень викликана дією інтерпретативної функції. Судовому дискурсу притаманні багатозначність та омонімія, що інколи спричиняє неможливість чіткої та правильної інтерпретації і, зокрема, викликає труднощі розуміння юридичного мовлення іншими носіями мови. Точність, зрозумілість та правильність мовлення – це основні вимоги, що висуваються до мови юриста в судовому процесі. Точність найчастіше пов'язується з точністю слововживання, яка залежить від декількох факторів, зокрема знання предмета мовлення, ерудиції, вміння логічно мислити, знання законів мови, її правил.

Приклади протоколів судових засідань засвідчують часте вживання іменників та іменникових конструкцій. Проведені статистичні обстеження показали, що на одну сторінку судового докумен-

та припадає 127 іменників, тоді як кількість вживання дієслів у такому тексті становить приблизно 61,1 слововживань на одну сторінку, а прикметників – 20,9 слововживань. Так, у реченні, взятому із протокольних записів, що наведене нижче та складається з 80-ти слів, іменники становлять 27,5% (22 слова):

“The cases put it on the ground for an implied contract; and by this is not meant, as the defendants counsel seems to suppose, an actual contract, – that is, an actual meeting of the minds of the parties, an actual, mutual a contract, to be informed from language, acts and circumstances, by the jury, but a contract and promise, said to be implied by the law, where in point of fact, there was no contract, no mutual understanding, and so no promise <...>” [15, с. 50].

Номіналізація у цьому прикладі пояснюється прагненням до точності та однозначності ситуації, що описується. Крім того, іменник точніше передає, називає поняття, явище чи подію, що є важливим у контексті судового дискурсу. Частотним є повтор одного й того самого іменника в межах одного речення (лексема *contract* – 4 рази, лексема *promise* – 2 рази), оскільки синоніміка – небажане явище для судового документа: вона заважає точності висловлювання. Так само і вживання синонімічних синтаксичних конструкцій у межах одного тематичного сегмента документа вносить непотрібну надлишкову інформацію.

Кожне значуще слово виконує номінативну функцію, що зобов'язує адресата повідомлення звертати особливу увагу на значення слів, правила їх використання. Тому в мові права особливо важливим виявляється правильне використання таких явищ, як синоніми, пароніми, омоніми.

Порівняно із законодавчим дискурсом частотність вживання номінативних структур у судовому дискурсі є помітно меншою, але в обох дискурсах саме таким чином досягаються точність та стислість викладу. Це пояснюється тим, що основна функція номіналізацій полягає у чіткому визначенні поняття або явища [9, с. 23]. Дотри-

мання деталізації і точність опису в англійському судовому дискурсі є дуже важливими тому, що вербальний спосіб наведення інформації є єдиною можливим і доцільним у такому разі. Якщо у повсякденному спілкуванні імпліцитність, неповнота або неточність викладу є цілком доречними, то для офіційно-ділового стилю загалом та судового дискурсу зокрема необхідною є експліцитність, тобто повнота, однозначність та уникнення недомовленості.

Від точності залежить розуміння, тлумачення, інтерпретація висловленого. Тому у випадках багатозначності тлумачення є потреба не тільки уточнювати, але й доводити зміст висловленого. Непрофесіонали, які перебувають у залі суду, інтерпретують професійне мовлення по-своєму у тому разі, коли поняття має не тільки юридичний, але й загально мовленнєвий зміст, або взагалі не інтерпретують. Відмінність у тлумаченні юристом і неюристом може вплинути на процес судового засідання. Тому мовлення в судово-процесуальному дискурсі повинно бути не тільки точним, але й зрозумілим. Дотримання таких вимог є важливим, оскільки воно пов'язане з дієвістю, ефективністю мовлення в судовому процесі.

Наявність номіналізацій у судових документах пояснюється прагненням до точності та однозначності описуваних ситуацій, оскільки іменник найточніше передає, позначає поняття, явище чи подію, що є важливим у контексті судового дискурсу. Синоніміка – небажане явище для судового документа: вона заважає точності викладу. Завдяки переліку номінативних виразів реалізується прецедентна функція судового документа.

Судовий дискурс функціонує на основі мовнозакріплених формул (кліше), які відображають юридичні відносини, однозначно та точно передають відповідні поняття і факти та відзначаються інформативною місткістю. Чіткості, офіційності та логічності побудови протоколів судових засідань сприяє вживання фахової лексики, термінологічних одиниць та конструкцій.

Література

1. Бахтин М. Проблема текста. Опыт философского анализа / М. Бахтин // Вопросы литературы. – 1976. – № 10. – С. 122–151.
2. Власенко М. Мовні засоби втілення стильових рис текстів іспаномовних законодавчих документів / М. Власенко // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. – 2000. – Т. 3. – № 2. – С. 147–154.
3. Губаева Т. Словесность в юриспруденции / Т. Губаева. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1995. – 302 с.
4. Дерді Е. Структурні і семантичні особливості англійських юридичних термінів-складних слів / Е. Дерді // Мовні і концептуальні картини світу. – 2001. – № 5. – С. 45–47.
5. Зарума-Панських О. Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Зарума-Панських. – Л., 2001. – 219 с.
6. Коваль Н. Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі (на матеріалі англійських законодавчих та судових документів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. Коваль ; Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2007. – 20 с.
7. Круковський В. Комунікативно-прагматичний аспект французьких законодавчих текстів : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02. 04 «Германські мови» / В. Круковський. – К. : КДПУ, 1996. – 211 с.
8. Максимов С. Прагматические и структурно-семантические особенности текста международного договора : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. Максимов. – К. : КДПУ, 1984. – 198 с.

9. Марахова А. Мова сучасних ділових документів / А. Марахова. – К. : Наукова думка, 1981. – 140 с.
10. Новичихина М. Культура делового общения / М. Новичихина, И. Стернин. – Воронеж : Восток-Запад, 2002. – 148 с.
11. Почуєва В. Обумовленість функціонування синонімів і омонімів у юридичному дискурсі / В. Почуєва // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 32. – С. 346–350.
12. Скуратовська Т. Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. Скуратовська. – К., 2002. – 196 с.
13. Mellinkoff D. The Language of the Law / D. Mellinkoff. – Boston : Little, Brown and Co, 1963. – 526 p.
14. Sheberstova T. Legal and Linguistic Aspects of Translating Legal Terminology / T. Sheberstova [Electronic resource]. – Access mode : http://www.yurclub.ru/docs/international/article_12.html.
15. Braucher R. Basic Contract Law. American Case Book Series / R. Braucher, L. Fuller. – Minnesota : West Publishing Co., 1984. – 998 p.
16. In the Supreme Court of the USA, 06-427 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.supremecourt.gov>.
17. Judgment in the matter of B (A child), 886 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.supremecourt.uk>.
18. Power of Attorney [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.cityofchesapeake.net>.